

ЖІНОЧА ЗЛОЧИННІСТЬ І РЕЦИДИВ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Чечель Н.О.,

аспірант другого року навчання
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

У науковій статті автором на підставі аналізу наукової літератури, думок провідних науковців досліджено проблеми визначення поняття та змісту злочинності загалом, жіночої злочинності та, зокрема, жіночої рецидивної злочинності. Автором пропонується розглядати найбільш суттєві ознаки злочинності, щоб через їх призму сформулювати власне поняття жіночої злочинності та жіночої рецидивної злочинності, а також розробити заходи боротьби з даними негативними правовими явищами.

Ключові слова: злочинність, рецидив, ознаки злочинності, жіноча злочинність, динаміка злочинності.

В научной статье автором на основании анализа научной литературы, мнений ведущих научных работников, исследовано проблемы определения понятия и содержания преступности в целом, женской преступности и, в частности, женской рецидивной преступности. Автором предлагается рассматривать наиболее существенные признаки преступности, чтобы через их призму сформулировать собственное понятие женской преступности и женской рецидивной преступности, а также разработать мероприятия борьбы с данными негативными правовыми явлениями.

Ключевые слова: преступность, рецидив, признаки преступности, женская преступность, динамика преступности.

In the scientific article author on the basis of analysis of scientific literature, opinions of leading research workers, investigated problems of determination of concept and maintenance of criminality on the whole, woman criminality and, in particular, woman relapse criminality. An author suggests to examine the most substantial signs of criminality, that through their prism to formulate the own concept of woman criminality and woman relapse criminality, and also develop the measures of fight against this negative legal phenomena.

Keywords: criminality, criminality signs, womanish criminality, criminality dynamics.

Як показує практика, сучасні умови громадського життя, що супроводжуються протиріччями в соціально-економічних та політичних процесах, мають настільки суперечливий вплив на стан злочинності в цілому, як і на стан жіночої злочинності зокрема. Більш того, гострота криміногенної ситуації в Україні відзначається не тільки небезпечними масштабами злочинності, а й зростаючим рівнем її руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства. Політична нестабільність, загострення соціально-економічних проблем прискорили розвиток негативних явищ у динаміці та структурі злочинності. Так, незважаючи на те, що в останні роки спостерігається нестійка тенденція до зменшення рівня злочинності (пік його у нашій країні припадає на 1996 рік, коли було зареєстровано 612 тис. злочинів), він не може не турбувати суспільство. Соціально зумовленими є і негативні тенденції у кримінологічній характеристиці осіб, котрі вчинили злочини. Як з цього приводу безпідставно зробив висновок С.В. Нікітенко, в умовах соціальних проблем, що загострюються, посилюється вплив на злочинність алкоголізму і наркоманії, спостерігається зростання злочинності серед жінок [1, с.4].

В умовах негативних процесів, пов'язаних із трансформацією українського суспільства (зростання безробіття, скорочення асигнувань на соціальні програми, руйнація системи дитячих дошкільних закладів, установ освіти, культури, спорту), суперечностями і недоліками у сфері соціальних відносин, ідеологічним

вакуумом [2, с.8] вчинення злочину стає найбільш доступним засобом задоволення матеріальних потреб.

Дослідженням проблем у кримінології, пов'язаних зі злочинністю, зокрема жіночою злочинністю та жіночою рецидивною злочинністю, у різні часи займалися чимало вчених. Значний внесок у розв'язання цього питання зробили Ю.М. Антонян, В.С. Батиргареева, А.Б. Блага, Н.А. Волошина, В.В. Голіна, М.М. Голоднюк, І.М. Даньшин, Г.І. Забрянський, І.І. Карпець, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв, О.Ю. Морозов, В.О. Меркулова, С.В. Нікітенко, Б.Д. Овчинников, В.В. Орехов, Г.С. Семаков, В.А. Серебрякова, І.Б. Степанова, В.В. Федусик, Т.М. Явчуновська та ін.

Метою дослідження виступає аналіз наукової літератури, думок провідних науковців щодо проблеми визначення поняття та змісту злочинності загалом, жіночої злочинності та, зокрема, жіночої рецидивної злочинності. Автор пропонує розглянути найбільш суттєві ознаки злочинності, щоб через їх призму сформулювати власне поняття жіночої злочинності та жіночої рецидивної злочинності, а також розробити заходи боротьби з даними негативними правовими явищами.

Як показує вивчення наукових джерел, в кримінології не існує єдиного визначення поняття злочинності. Як з цього приводу зробили висновок В.М. Кудрявцев та В.Е. Емінов, визначень злочинності величезна кількість. Вони несуть у собі відбиток філософських поглядів авторів, соціологічних шкіл та напрямків, правових і навіть релігійних поглядів [3, с.19].

У свою чергу, А.І. Долгова зазначає, що в одних роботах злочинність ототожнюється з сукупністю окремих злочинів, в інших – з причинами злочинності. Деякі автори вважають злочинність відносно специфічним самостійним явищем, на думку ж інших, злочинність – лише “процес вчинення злочинів [4, с.5].

Колектив вчених (І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед) злочинність розуміють як відносно масове, історично мінливе соціальне явище, яке має певну територіальну і часову поширеність, являє собою цілісну, засновану на статистичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом [5, с.36].

Так, Н.Ф. Кузнецова вважає, що під злочинністю необхідно розуміти наступне: “Злочинність – це відносно масове, історично мінливе, соціальне, таке, що має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, що складається зі всієї сукупності злочинів, що здійснюються у відповідній державі в певний період часу” [6, с.173].

Інші кримінологи (І.І. Карпець, В.Н. Кудрявцев, М.І. Ковальов) дали своє визначення поняття злочинності: “Злочинність – це класово обумовлене, історично мінливе, соціально-правове явище, що виникло в експлуататорських суспільно-економічних формаціях, має антагоністичний характер, та складається із сукупності всіх злочинів, вчинених в певному суспільстві за певний період, і що характеризується кількісними (динаміка, стан) і якісними (структура, характер) показниками” [7, с.138].

Б.Д. Овчинников, розглядаючи соціальну сутність злочинності, зазначив наступне: «Виявляючи якісну визначеність соціального, перш за все слід вказати на те, що воно пов’язане зі специфікою стосунків між людьми в суспільстві, які не тотожні життєвим зв’язкам людини, як виду тварин, з природним середовищем». При цьому він вважає, що злочинність є соціальним явищем тому, що окремі діяння визначаються як злочинні не через їхні фізичні, природні характеристики, а через свою суспільну небезпеку, тобто саме через свою соціальну значимість [8, с.6, 23].

І.І. Карпець, досліджуючи природу злочинності, також вважав, що соціальний характер злочинності визначається тим, що злочинність – це відображення (результат) протиріч між людьми, що виникають та існують в процесі виробничих відносин. При цьому йдеться про стосунки і протиріччя як між класами (глобальні протиріччя), так і між соціальними групами (стратами), до протиріч в мікрогрупах і між окремими людьми [9, с.27].

Деякі вчені вважають, що злочинність є соціальним явищем, оскільки, по-перше, вона існує в людському суспільстві, є реальністю суспільного життя; по-друге, є однією з форм соціальної поведінки людей; по-третє, соціальною вона є ще й тому, що у ролі злочинців виступають члени суспільства, які посягають на різні суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування суспільного організму; по-четверте, злочинність за усіх умов є соціальною за своїми причинами, за своїм конкретним відображенням і кінцевими

наслідками, а також за характером заходів боротьби з нею [5, с.38].

Таким чином, злочинність за своєю природою завжди соціальна. Суспільство як високоорганізована і функціонуюча система, в цілях саморегуляції і самозбереження встановлює для своїх членів певні норми і правила поведінки, які вони через внутрішні установки або примус повинні виконувати. Але як і в будь-якій системі, в різних сферах суспільного життя можуть відбуватися певні збої (промисловий занепад, порушення соціальних гарантій гідного існування членів суспільства, етична деградація і т. д.). Крім того, кожна людина індивідуальна, і далеко не завжди його потреби і бажання узгоджуються з інтересами суспільства та інших людей і як наслідок, відбувається “конфлікт цінностей” між суспільством – з одного боку, і окремими його членами або групами – з іншою, які вбачають вихід з такої кризи досить часто, не в підпорядкуванні себе суспільству, а в девіантній поведінці (однією з форм якої є злочин).

Злочинність має кримінально-правову ознаку, адже в обсяг злочинного включаються ті діяння, що порушують кримінально-правові норми. Поза кримінально-правовою оцінкою немає як злочинів (елементів злочинності), так і злочинності взагалі. Тому сфера злочинного є одночасно і суспільно небезпечною, і протиправною. За її межами залишаються аморальні вчинки і правопорушення, відомі іншим галузям права [5, с.39].

У радянській кримінології вперше на дану ознаку злочинності вказала Н.Ф. Кузнецова, яка запропонувала розглядати злочинність як соціальне, так і кримінально-правове явище [10, с.174]. Дійсно, суспільство на різних етапах свого існування визначає значущість сукупності існуючих у ньому суспільних відносин, а також прав, законних інтересів і обов’язків різних соціальних груп або окремих громадян. Суспільство санкціонує криміналізацію чи декриміналізацію визначених суспільно значимих діянь в кримінальному законодавстві, і, таким чином, опосередковано, суспільство впливає на рівень, динаміку та структуру злочинності. Отже, злочинність необхідно розглядати в логічному взаємозв’язку як соціально-правове явище. До того ж як зауважив А.А. Конєв, розглядаючи злочинність і як соціальне, і як кримінально-правове явище, ми мимоволі, з одного боку, розширюємо і заглиблюємо категоріальний апарат антисоціального явища, а з іншої – конкретизуємо і обмежуємо рамками норм кримінального права, яке дозволяє відрізнити це явище від суміжних і подібних до нього явищ [11, с.12]. Стосовно рецидивної злочинності жінок це означає, що її структуру утворюють лише юридично значимі діяння, що містять ознаки рецидиву злочинів.

Більш того, якщо виходити з теоретико-практичних засад вивчення даного явища, то слід визнати, що злочинність – не просто сукупність одиничних, заборонених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, а визначена система. Як показує вивчення наукових джерел, більшість дослідників погоджуються з такою позицією, але сперечаються з приводу того, що потрібно розуміти під системоутворюючим фактором

злочинності. Деякі вчені вважають, що таким фактором є взаємозв'язок злочинності і її причин, інші вказують на взаємозв'язок злочинів і осіб, що їх вчиняють, та на взаємозв'язок різних підструктур злочинності [12, с.15], [13, с.14].

Як вірно зазначає Г.І. Забрянський, якщо все функціонування суспільства уявити у вигляді системи, то злочинність – підсистема цієї системи, що підкорюється законам функціонування системи [14, с.45]. Аналогічну позицію займає О.Ю. Морозов, вважаючи, що злочинність, як частина підсистеми суспільства, одночасно є самостійною та специфічною системою, що також складається з визначених взаємопов'язаних підсистем (видів злочинності). Отже, злочинність – це не просто сукупність суспільно небезпечних діянь, вчинених на певній території за певний проміжок часу, а таке їх якісне об'єднання, коли вони в сукупності утворюють єдиний, самостійний і саморегульований організм [15, с.110].

Більш того, з цього приводу можна зробити висновки про те, що злочинність – збірне поняття. Вона безперервно включає в себе безліч різноманітних конкретних суспільно небезпечних діянь: насильницьких, хитрих, необережних та інших злочинних проявів. При цьому це не проста арифметична сума суспільно небезпечних діянь, а їх органічна сукупність, застосована на статистичних закономірностях. Це дає підставу розглядати її як специфічне масове явище суспільного життя. Разом з тим масовість у цьому випадку має відносний і непостійний характер.

В кримінології існує думка, що розуміючи злочинність як відносно масове явище, ми тим самим дозволяємо, що різниця між злочином і злочинністю полягає лише в тому, що злочин є одиничним, індивідуальним актом, а злочинність – це множина таких актів, тобто статистична сукупність [10, с.16].

Злочинність є історично мінливим явищем. Ця властивість злочинності, як вважає І.І. Карпець, “має як об'єктивний, так і суб'єктивний характер” [9, с.83,87]. Об'єктивні зміни пов'язані зі змінами соціально-економічних і ідеологічних відносин, а суб'єктивні – із змінами в кримінальному законодавстві і судовій практиці. Рецидивна злочинність жінок також схильна до об'єктивних і суб'єктивних змін.

Злочинність як масове соціальне явище розвивається у просторі. Тому вона має певну територіальну ширеність. При цьому як науковці, так і практики розрізняють злочинність у масштабі всієї держави або територіального підрозділу (область, район, місто).

Аналізуючи злочинність, її необхідно відмежовувати й у часі та прив'язувати до певного періоду в розвитку держави або окремих її регіонів, територій. Вона, отже, має і часову поширеність [5, с.41].

Вивчення наукової літератури показує й інше, а саме те, що проблема жіночої злочинності не вважалась у кримінології першорядною, тому і кримінологічних досліджень з цієї теми дуже мало. Як з цього приводу зазначив Ю.М. Антонян, поява проблеми жіночої злочинності визначається не лише логікою розвитку кримінології, але і потребами суспільної практики, в пер-

шу чергу масштабами і небезпечними наслідками антигромадських дій жінок [16, с.7]. Разом з тим, питання рецидивної злочинності жінок є самостійною проблематикою в науці. У цьому контексті варто визнати, що рецидивну злочинність жінок необхідно одночасно розглядати як підсистему злочинності в цілому та як самостійну, специфічну систему.

Як свідчать результати аналізу, у кримінологічній літературі неодноразово робилися спроби визначити поняття і розкрити істотні ознаки жіночої злочинності. Одні вчені визначали її як сукупність кримінально каранних діянь, що вчиняються особами жіночої статі [17, с.73]; інші вважали, що жіноча злочинність є сукупністю злочинів, вчинених жінками, в якій, поряд з рисами, притаманними всій злочинності, проявляється певна специфіка [18, с.3]. Деякі кримінологи вказували на такі її ознаки: систематичність і мінливість [19, с.12]. Проте, досі в науці ознаки жіночої злочинності так і не розкрито повністю.

На нашу думку, жіноча злочинність – це відносно масове, історично мінливе, соціально-правове явище, що є певною системою, яку утворюють суспільно небезпечні діяння, що вчиняються особами жіночої статі. Поняття ж рецидивної злочинності жінок є набагато вужчим, оскільки включає лише ті суспільно небезпечні діяння жінок, в яких є в наявності легальний рецидив злочинів. Як видається, рецидивна злочинність жінок – це відносно масове, історично мінливе, соціально-правове явище, що являє собою динамічну систему, яку утворює сукупність повторних злочинних діянь, вчинених особами жіночої статі, судимості яких на момент вчинення злочину не були зняті і погашені у встановленому законом порядку.

Варто погодитися з думкою І.Б. Степанової та Т.М. Явчуновської, які вважають, що жіноча рецидивна злочинність становить безсумнівний науковий інтерес внаслідок видової специфіки злочинів, особливостей причинного комплексу, що їх зумовлюють, та особи винних [20, с.96].

Заслугує на увагу дослідження, проведене В.С. Батиргареєвою, що дозволило виділити риси сучасного жіночого рецидиву. Зокрема, вона встановила, що у структурі рецидивної злочинності чітко домінують три групи злочинів: злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої); злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; злочини проти життя та здоров'я. При цьому, як вважає В.С. Батиргареєва, характеризуючи морально-психологічний образ жінки-рецидивіста, необхідно відзначити відчутні зміни в їх характері та психіці, зумовлені способом життя, умовами відбування покарання, інтенсивним процесом розпаду соціально-корисних зв'язків. Провідною рисою у багатьох з них стає зневіра у своє майбутнє, небажання протистояти зовнішнім несприятливим обставинам у процесі соціальної адаптації. Це призводить до пасивності людини, її байдужості, відвертої цинічності [21, с.204, 210].

Як показує практика, після відбуття покарання у виді позбавлення волі багато жінок є соціально не-

адаптованими, причиною чого є самотність, відсутність житла, роботи, родинних зв'язків, що, як слушно зазначає В.В.Голіна, нерідко призводить до рецидиву. Так, по результатах проведеного дослідження він прийшов до висновку, що велику роль у механізмі вчинення рецидивного злочину відіграє вплив так званого "фонового" явища – вживання алкоголю. Зокрема, 70% засуджених-рецидивісток періодично вживали алкогольні напої, ще 4% вказали, що вживали їх систематично. Приблизно третина цих осіб заявили, що вчинили злочин саме під впливом алкогольного сп'яніння [22, с. 140].

На підставі наведеного, з великою ступінню достовірності можна зробити наступні висновки:

1. Проблема злочинності, в тому числі жіночої та рецидивної, є актуальною у нашій державі. Злочинність, безсумнівно, є небезпечним соціальним явищем, нерідко вона є відображенням тих соціальних процесів, що протікають в суспільстві.

2. Рецидивна злочинність є небезпечною для суспільства з огляду на те, що жінка, вчинивши злочин, за який вона має судимість, не стає на шлях виправлення,

а знову вчиняє новий умисний злочин, тим самим поповнюючи «армію» жінок-злочинниць.

3. Боротьбу з жіночою злочинністю, у тому числі, жіночим рецидивізмом, необхідно починати з того, що,

- перш за все створити та втілити в життя програми, які б регламентували соціально-правове положення жінок, та були спрямовані на загальне поліпшення всіх сфер їх життєдіяльності і вдосконалення морального клімату в суспільстві;

- крім цього, слід розробити систему виховних заходів з урахуванням особливостей формування поведінки жінки, у тому числі здійснити аналіз ситуації на виробництві, в сім'ї, побуті з метою виявлення чинників, що провокують жінок до вчинення злочинів, також провести інші заходи, що спрямовані на використання так званих «фонових» явищ: пияцтва, наркоманії

- надати допомогу жінкам, що ведуть аморальний спосіб життя та жінкам, які відбувають покарання в виді позбавлення волі у виправно-трудових установах та особам, які вже відбули покарання, в адаптації до життя на волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нікітенко С.В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, скоєних жінками на тлі наркоманії: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 23 с.
2. Блага А.Б. Кримінологічні особливості жіночої злочинності в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 – Х.: Нац. ун-т внутр. справ МВС України., 2000. – 23 с.
3. Кримінологія: учебник / под ред. В.В. Кудрявцева, В.Е. Эминова. –Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2007. – 736 с.
4. Преступность и реформы в России / Под ред. А.И. Долговой. – М.: Юристъ, 1998. – 333 с.
5. Кримінологія: Загальна і Особлива част.: Підручник/ І.М.Даньшин, В.В.Голіна, О.Г.Кальман, О.В.Лисодед. – Х.: Право 2003. – 352 с.
6. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. – М., 1969. – 174 с.
7. Курс советской криминологии. Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М.: Юрид. лит., 1985 – 416 с.
8. Овчинников Б.Д. Вопросы теории криминологии. – Л.: ЛГУ, 1982. – 135 с.
9. Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. – М.: Росс. право. – 1992. – 431 с.
10. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М.: Издат. МГУ, 1984. – 253 с.
11. Конев А.А. Преступность в России и ее реальное состояние. – Н.Новгород: Сэтрик. – 1993. – 324 с.
12. Волошина Н.А. О системном подходе к изучению сущности преступности//Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1972 – Вып. 15. – С. 15-21;
13. Стручков Н.А. Преступность как социальное явление. – Л., 1979. – 142 с.
14. Забрянский Г.И. Преступность как отражение социальной действительности // Вестник МГУ Сер. 11 "Право". – 1990. – № 3.– С. 45-51
15. Морозов О.Ю. Рецидив преступлений и рецидивная преступность женщин : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М.: РГБ. 2003. – 189 с.
16. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин. – М.: Росс. Право, 1992. – 256 с.
17. Криминология. Словарь – справочник. / Составитель Х.Ю. Кернер. Пер. с немецкого. – М., 1998. – 273 с.
18. Голоднюк М.Н. Криминологическая характеристика женской преступности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1975. – 22 с.
19. Сербрякова В.А. Особенности женской преступности и ее предупреждение. – М., 1984. – 106 с.
20. Степанова І.Б., Явчуновська Т.М. Криминологическая характеристика рецидивной преступности женщин // Правоведение. – 2004: – № 2 (253). – С.96-102
21. Батиргареева В. Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану // Вісник Академії правових наук України. – 2005 – №3 (42). – С. 200-211
22. Голіна В.В. Жіноча злочинність в Україні: характеристика і попередження // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб./ Відп. Ред.. В.Я. Тацій. – Х., 1998. – Вип.33. – С.140-147